

Vejledning til prøverne i dansk

Retskrivning (dansk sprog og sprogbrug)	2
Indhold i prøven i læsning	4
Brug af hjælpemidler – herunder ordbøger	6
Skriftlig fremstilling (stil)	6
Praktiske forhold omkring prøven.....	7
Vurdering af besvarelserne	7
Specielt om fiktion	12
Layout og orden	12

Retskrivning (dansk sprog og sprogbrug)

Der er en udfyldningsdiktat og en tekstdiktat, som læreren dikterer. De øvrige opgaver læses og løses af eleverne. I disse opgavetyper bliver eleverne prøvet i andre færdigheder som alfabetisering, korrekt afskrift, korrekt bøjningsform, brug af store og små bogstaver, bestemmelse af sætningsled og ordklasser, tegnsætning, korrektur af andres tekster og grammatisk indsigt.

Hvilken ordklasse tilhører de understregede ord? Sæt kryds i skemaet.

	adjektiv/ tillægsord	adverbium/ biord	konjunktion/ bindeord	pronomen/ stedord	præposition/ forholdsord	substantiv/ navneord	verbum/ udsagnsord
Vores tøj ændrer <u>egenskaber</u> i fremtiden.						X	
Fremtidens tekstiler er smarte og <u>intelligente</u> .							
Man benytter nye <u>teknologier</u> i produktionen.							
Er <u>du</u> klædt på til fremtiden?							

Retskrivningsprøven kan også indeholde opgaver i sætningsled, hvor eleverne skal kunne markere grundled/subjekt (x) og udsagnsled/verbal (o).

Eksempel

Paris er ikke alene om at diktere moden.

X   O

I forbindelse med tegnsætningsopgaverne skal eleverne være klar over, at de inden for den enkelte opgave konsekvent skal vælge, om de vil skrive med eller uden startkomma.

Startkomma valgt til	Startkomma valgt fra
Vi forventer, at det bliver regnvejr.	Vi forventer at det bliver regnvejr
Det er nu ikke noget sikkert tegn på regn, at svalerne flyver lavt.	Det er nu ikke noget sikkert tegn på regn at svalerne flyver lavt.
Jeg gik, for at hun kunne være alene	Jeg gik for at hun kunne være alene.

Eksempel på opgave i tegnsætning

Sæt de kommaer, som mangler i teksterne 1 – 4.

Sætter du startkomma, skal det være konsekvent i alle teksterne.

Sætter du ikke startkomma, skal det også være konsekvent i alle teksterne.

- 1 Hvis du mangler lidt spræl i garderoben skulle du tage et smut forbi Modedillen.
- 2 Når Modedillen holder udsalg er der gode tilbud.
- 3 Jeg elsker at gå på udsalg for det er sjovt at undersøge alle tilbuddene.
- 4 Vi henvender os til de unge der er mellem 15 og 25 og vi har meget at vise for dig som ikke er bange for at skille dig ud fra mængden.

Rettevejledningen til opgaven ser sådan ud

- 1 garderoben,
- 2 udsalg,
- 3 udsalg,
- 4 unge(,)25, dig(,)

I tekst 4 er der mulighed for at vise, om startkommaet bliver valgt til eller fra.

I opgaver af typen "Ret en tekst" kan der være kommaer, der skal fjernes.

I andre tegnsætningsopgaver skal der sættes fx punktum eller spørgsmålstegn.

Indhold i prøven i læsning

Ved prøven i læsning vurderes elevernes læsefærdigheder (læseforståelse og læsehastighed) i forhold til forskellige typer tekster.

Ved læsedelen vil der ikke – som i prøven i retskrivning – være et fælles emne som udgangspunkt for teksterne, men det *kan* være repræsenteret. Der vil altid være variationer i prøveteksternes emneområder, genrer og ordvalg.

Læsedelen består af forskellige tekster. Eleven skal vise evne til at indholdslæse i både skønlitterære og faglige tekster.

Teksternes sammensætning vil ofte være:

- en brochure – eller brochureagtig tekst (søgetekst)
- en opinionstekst (essay, klumme, leder, læserbrev, kronik)
- en faglig tekst (sagprosa)
- en fortælling (eventyr, myte, sagn)
- en nyere fiktiv tekst (novelle)

Eleven skal anvende forskellige læsestrategier som fx punktlæsning/søgelæsning, oversigtslæsning og nærlæsning.

I læseprocessen indgår, at eleven skal være i stand til at

- aktivere korttidshukommelsen
- se sammenhæng i teksten
- bruge tidligere informationer i teksten
- bruge generel viden om ords betydning
- bruge almen viden om sprog

I teksterne er opgaverne anbragt

- før teksten (punktlæsning/søgelæsning)
- indlagt i teksten (nærlæsning) eller
- efter teksten (oversigtslæsning eller nærlæsning).

Ud over søgeteksten (brochure eller lignende) vil den samlede læsedel være på omkring 4000-4500 ord. Tekster og opgaver vil have varierende længde og sværhedsgrad, og samlet vil prøven være så omfangsrig, at kun de færreste elever vil kunne læse så sikkert og hurtigt, at alle opgaver vil kunne besvares korrekt. Læseprøven vil være udformet med stigende sværhedsgrad.

Der vil være ca. 50 spørgsmål til læseprøven.

Eksempler

Eksempel på tekst, hvor eleven skal understrege et ord eller en ordforbindelse ud af fire mulige.

Der var engang en kone, der levede ganske alene sammen med sine to børnebørn, en dreng og en pige; drengen var så stor, at han allerede så småt var begyndt at fange. En dag havde han været på fangst og kom om aftenen hjem med en ung remmesæl, hvis skind var helt hvidt. Det var i de tider, da kvinderne holdt så meget af at gå med bukseskind af hvide remmesæler. Så snart den gamle (dreng, kone, mand, pige) så sælen, råbte hun derfor op:

"Nej, hvor det er smukt! Det skal jeg have bukseskind af!"

(Uddrag af Knud Rasmussen Vildgæssene)

Eksempel på tekst med afkrydsnings svar.

Teksten Tøjkask og tørring er fra en brochure om elforbrug udgivet af Københavns Energi.

De første 4 svarmuligheder i en opgave herfra ser således ud:

Når en vaskemaskine er fyldt helt op:

- tager en vask længere tid
- bruger vaskemaskine dobbelt så meget el på én vask
- er sliddet på vaskemaskinen meget stort
- er elforbruget næsten det samme, som hvis vaskemaskinen kun er halvt fyldt op.

Svaret finder eleven i dette afsnit af teksten om "Tøjkask og tørring"

Spar tid og penge med en fuld maskine

Fyld maskinen helt op, hver gang du vasker. Det sparer tid, begrænser sliddet på maskinen og nedsætter el- og vandforbruget. Og

en fyldt maskine bruger stort set det samme el som en halvfyldt maskine.

Mange nye vaskemaskiner regulerer automatisk mængden af vand og strøm efter mængden af tøj. Men du sparer alligevel mere energi ved at fylde maskinen helt op.

Det rigtige svar er altså den fjerde svarmulighed ”er elforbruget næsten det samme, som hvis vaskemaskinen kun er halvt fyldt op.”

Markering af svar og rettelser

Eleverne skal vide, at der foran hver opgave står en kort instruktion. De kan vælge at markere svar med holdbar skrift eller med blyant.

Eleverne skal vide

- at læseprøven starter umiddelbart efter retskrivningsprøven, når alle har modtaget prøven
- at understregning og afkrydsning i læsedelen skal være helt tydelig og entydig
- at eventuelle rettelser skal være tydelige og entydige

Brug af hjælpemidler – herunder ordbøger

Ved prøven i *læsning og retskrivning* (dansk sprog og sprogbrug) må benyttes et skriveredskab og - når dikteringen er afsluttet – ordbøger til brug ved rettearbejdet. Der må også bruges ordbøger til læseprøven. Tosprogede elever har ret til at anvende ordbøger fra deres eget sprog til dansk og fra dansk til deres eget sprog, evt. via et tredje sprog. Ingen andre hjælpemidler er tilladt.

Skriftlig fremstilling (stil)

Grundlaget for prøverne i skriftlig fremstilling er de fleste af slutmålene fra 'Det skrevne sprog – skrive':

- skrive forståeligt, klart og varieret i en form, der passer til situationen
- udtrykke fantasi, følelser, tanker, erfaringer og viden i en sammenhængende og disponeret form
- styre skriveprocessen fra ide til færdig tekst
- anvende og forholde sig til korrekt sprog, retstavning og tegnsætning i egne og andres tekster

- anvende layout så tekst og billeder understøtter kommunikationen
- skrive en læselig, personlig, rytmisk håndskrift med passende hastighed og skrive på computer med hensigtsmæssig skriveteknik
- indgå i dialog om egne og andres skriftlige fremstillinger
- fastholde det væsentlige af det, de læser, hører og ser.

Praktiske forhold omkring prøven

Til besvarelsen af opgaven i skriftlig fremstilling gives der 3½ time. Besvarelsen i skriftlig fremstilling kan udfærdiges i hånden eller ved skrivning på computer. Ved brug af computer må der anvendes tekstbehandling med grammatik- og stavekontrol samt elektroniske ordbøger eller ordbøger i papirudgave.

Der må ikke være adgang til internettet, og eleverne må ikke hente tekster eller billeder fra andre mapper og filer på computeren.

Ud over ordbøger, computer og skriveredskaber må der ikke benyttes hjælpemidler ved prøven i dansk, skriftlig fremstilling.

Vurdering af besvarelserne

For at en besvarelse kan vurderes til en karakter i middelområdet skal

- besvarelsen som helhed være forståelig og klar
- besvarelsen være nogenlunde dækkende i forhold til opgaveformuleringen – både hvad angår indhold og form
- sproget være forståeligt og nogenlunde klart og varieret
- retskrivning og tegnsætning være nogenlunde sikker
- indholdet være forholdsvis fyldigt
- besvarelsen være rimeligt disponeret.

Hvis en besvarelse på flere områder ligger hhv. over eller under disse vurderingskriteriers indhold, må karakteren placeres i hhv. det udmærkede eller det usikre område.

- besvarelsen som helhed være forståelig og klar

I denne indgår en vurdering af delområder som indhold, fylde, genrebevidsthed, sprog, disponering osv., og afgørende for besvarelsens kvalitet er den helhed og sammenhæng, eleven har formået at skabe i sin besvarelse ved at kombinere opgaveformuleringens krav med sine skriftlige færdigheder og personlige, men indbyrdes afhængige valg.

For at en besvarelse som helhed kan vurderes som forståelig og klar, må den fx være fri for indre modsætninger: Eksempler må vise det, de skal illustrere, og en argumentation må hænge sammen. Disponeringen må være klar og følge en indre rød tråd.

Ud fra helhedsvurderingens forskellige delelementer må det vurderes, i hvilket omfang eleven har besvaret den stillede opgave. Selv om indholdet er skævt i forhold til opgaveformuleringens fokus, kan der være elementer i fx den sproglige del, som eleven skal honoreres for. Det vil dog i alle tilfælde være belastende for den samlede vurdering, at der mangler væsentlige elementer i helheden!

En elev kan anvende den grafiske form som et udtryksmiddel i sin besvarelse. Her kan der være tale om at sætte teksten i spalter, et bevidst valg af skrifttype eller skift mellem forskellige skrifttyper eller en særlig opstilling af teksten i tilknytning til indholdet. Også dette er udtryksmidler i skriftlig fremstilling og må tages i betragtning ved vurderingen af både indhold og orden.

- besvarelsen være nogenlunde dækkende i forhold til opgaveformuleringen – både hvad angår indhold og form

I reglen kræver opgaveformuleringen et bestemt fokus i besvarelsen, oftest også en bestemt genre, modtager osv. Normalt indgår disse krav i den meddelelsessituati-

on, som næsten altid eksplicit eller implicit er indeholdt i opgaveformuleringen. I prøvesituationen betyder det, at eleverne må *forestille* sig den meddelelsessituation, de skriver i.

En besvarelse, der ikke blot er i overensstemmelse med opgaveformuleringen, men hvor genrevalg og indhold er præcise og væsentlige i forhold til opgaveformuleringen, fx også i forhold til en specificeret adressat, må vurderes som mere end blot nogenlunde dækkende i forhold til opgaveformuleringen.

- sproget være forståeligt og nogenlunde klart og varieret

At sproget skal være *forståeligt*, indebærer, at fremstillingen med hensyn til indhold og sammenhæng skal være umiddelbart tilgængelig. Et uklart sprogligt udtryk er sjældent helt uforståeligt, men under alle omstændigheder uhensigtsmæssigt. Hvis en fremstilling er præget af uforståelige passager – også som følge af en usikker stavning og tegnsætning, må sproget betragtes som usikkert.

Et *klart* sprog kendetegnes ved ikke blot at være forståeligt, men også overskueligt og hensigtsmæssigt i forhold til ordvalg, syntaks, meningsafgrænsning, sammenkædning af meninger og i afsnitsinddeling.

Et *varieret* sprog er ikke blot forståeligt og klart, det styrer uden om det stereotype, ensformige og unuancerede. Der er variation i såvel ordvalg som syntaks. Derved bliver det ofte mere personligt og selvstændigt og et bedre og mere præcist redskab til at udtrykke fantasi, følelser, tanker, erfaringer og viden i såvel fiktive som ikke fiktive genrer.

- retskrivning og tegnsætning være nogenlunde sikker

Eleverne skal vise, at de kan anvende korrekt sprog – herunder *retskrivning og tegnsætning*.

Forskellige typer af stavfejl må vurderes forskelligt. Nogle stavfejl kan gå ud over besvarelsens klarhed. Dette kan gælde stavfejl, der medfører, at betydningsgrænser overskrides som fx for/får, ligge/lægge, og fejl der viser

mangelfuld beherskelse af det danske sprogs bøjningssystem, fx -ene/-ende, r-fejl, synes/syntes.

En besvarelse, der er præget af stavfejl, må vurderes som *sprogligt usikker*. Enkeltstående stavfejl fx i fremmedord bør derimod tillægges mindre betydning for den samlede helhed.

I skriftlig fremstilling vil det også være belastende for vurderingen, hvis der er mange *tale-sprogsvendinger*. I en tid med megen kortfattet kommunikation via fx sms og mails forledes eleverne til tider til at skrive med stor inspiration fra det talte sprog og med sætninger, hvor fx subjektet er udeladt. Dette kan i enkelte replikker og i afgrænsede passager være et særligt virkemiddel, men som samlet sprogligt udtryk er det ikke hensigtsmæssigt i skriftsproget og vil være belastende for vurderingen af det skriftsproglige udtryk.

Med hensyn til *afsnitsinddeling og tegnsætning* gælder det, at mangelfuld brug af *nyt afsnit og punktum* altid er belastende for overskueligheden og dermed forståelsen. Det gælder også, når eleven undlader at sætte spørgsmålstegn efter spørgsmål eller at være konsekvent i markering af replikker.

Eleverne kan i deres besvarelser vælge at skrive med startkomma valgt til eller valgt fra. Hvad enten eleverne vælger at skrive med eller uden startkomma, skal deres valg være konsekvent, og det gælder under alle omstændigheder, at fejlagtigt anbragte kommaer, der opdeler sætninger således, at de bliver meningsløse eller får en åbenlyst anden betydning end tilsigtet, må betegnes som usikre.

Andre formelle fejl, der kan svække en besvarelses klarhed, er fx ubegrundet vekslen mellem verbernes tempus-former, forkert eller overdreven anvendelse af særlige begreber og fremmedord og uklare og uhensigtsmæssige skift i synsvinkel.

- indholdet være forholdsvis fyldigt

Om en besvarelses indhold kan vurderes som forholdsvis fyldigt, afhænger bl.a. af, i hvilket omfang den inddrager forskellige aspekter ved emnet eller detaljer i et handlingsforløb. Fylde er således *ikke* et spørgsmål om antallet af ord, men i nok så høj grad om en fyldestgørende og nuanceret belysning af emnet, og om en formidling der er i overensstemmelse med de karakteristiske træk for den genre, der skrives i.

Ved opgaver, hvor der foreligger et oplæg, fx en artikel, der skal kommenteres, er det en svækkelse af besvarelsen, hvis væsentlige sider af oplægget, ikke indgår i besvarelsen.

- besvarelsen være rimeligt disponeret

Uanset genre gælder det, at en god besvarelse bærer præg af overvejelser over, hvad der skal præsenteres, og i hvilken rækkefølge det skal formuleres. En usammenhængende og tilfældig ophobning af ideer og udsagn vil være belastende for vurderingen. Gennem en velovervejet tilrettelæggelse og en indsigt i genrens karakteristika kan eleven vise overblik over sit stof og udtrykke en samlet ide eller hensigt med besvarelsen.

I de tilfælde, hvor opgaveformuleringen er todelt, er det uden betydning for vurderingen, om eleven har valgt at skrive sin besvarelse som en sammenhængende helhed eller i to adskilte dele, medmindre det klart er formuleret, at besvarelsen skal todeles.

En formulering, der kræver en tydelig todeling af besvarelsen, kan fx lyde:

Giv din fortolkning af billedet.

Skriv derefter en novelle, som billedet skal kunne være en illustration til.

Specielt om fiktion

I almindelighed er *fiktion* derimod uegnet til besvarelse af opgaver, der på en eller anden måde refererer til en objektiv sandhed, også selv om den vurderes subjektivt. Det gælder redegørelser, beskrivelser, fremstillinger af sagforhold, argumentation, kommentarer m.m.

En *historie* er et uhensigtsmæssigt genrevalg, når eleven skal gøre rede for sine personlige tanker og forestillinger i forbindelse med et givet oplæg.

Oplæggene til fiktionsskrivning kan variere. De kan tage udgangspunkt i et billede, en del af en tekst, et udsagn, eller de kan have form af en meddigtning- eller videreskrivningsopgave.

For at være nogenlunde dækkende i forhold til opgaveformuleringen må oplægget indgå med en vis vægt i besvarelsen. Fx må personer, miljø, stemning og budskab i et billede også spille en rolle - eller bedre endnu: være væsentlige elementer - i fx novellen eller eventyret, eller besvarelsen må tage højde for både indholdsmæssige og kompositoriske forhold, fx fortæller, synsvinkel eller flashback, i et tekst-oplæg.

I nogle opgaver kræves der en bestemt synsvinkel eller fortæller. Sådanne krav må naturligvis være overholdt. I andre tilfælde må eleven selv vælge, og det må betragtes som en kvalitet ved en besvarelse, hvis fortæller og synsvinkel er velvalgte og hensigtsmæssige i forhold til indhold og form. Også forholdet mellem fremstillingsformer kan have betydning, og det bør indgå i vurderingen, om der veksles relevant mellem situation, beretning og beskrivelse.

Layout og orden

Som udgangspunkt for bedømmelsen kan man gå ud fra, at eleven har udarbejdet sin besvarelse på en computer med tekstbehandlingsprogrammets standardopsætning – altså den opsætning som fx Word leveres med. Til en standardopsætning er der fastlagt spaltebredde til brødteksten, skrifttype, skriftstørrelse og linjeafstand, således at der er et harmonisk forhold mellem margin og klumme.

For at ordenen kan vurderes i **middelområdet**, skal eleven med anvendelse af standardopsætningen

- skrive med harmonisk - men ikke nødvendigvis lige højrekant
- anvende orddeling ved linjeskift
- vælge harmonisk overskrift og eventuelle mellemoverskrifter i passende størrelser
- markere nyt afsnit konsekvent
- anvende velmotiveret linjeskift
- skrive med velvalgte skrifttyper og fremhævelser
- anvende mellemrum korrekt i forbindelse med tegn.

Vælger eleven at afvige fra standardopsætningen og fx skrive i flere spalter, skal besvarelsen vise passende forhold mellem linjebredde og skriftstørrelse.

Er der i besvarelsen store mangler i forhold til ovenstående, vurderes besvarelsen i det *usikre* område.

For at ordenen kan vurderes i det **udmærkede** område, skal besvarelsen ud over de i middelområdet nævnte områder, indeholde elementer i layout, som er selvstændigt udført af eleven. Det kan dreje sig om

- et specielt velvalgt layout, der understreger indholdet og øger kommunikationsværdien, fx i forhold til den valgte genre
- specielle og velvalgte layouteffekter (spalter, skrifttyper, grafik, fremhævelser, overskrifter etc.)
- selvstændige og veltilrettelagte brud på standardopsætningen.

Der gives ikke standardiserede eksempler på besvarelser, der giver en bestemt karakter, og orden må vurderes i det enkelte tilfælde i forhold til den stillede opgave og den udfærdigede besvarelses indhold og form. Det kan ofte virke således, at det er lettere at få en høj ordenskarakter i forbindelse med ikke-fiktive tekster, men også i de fiktive tekster kan der arbejdes meget bevidst med layoutet, fx via særlige valg af skrifttyper, fremhævelser, brødtekstens bredde og overskriftens udformning.

Eleverne må have kendskab til, at forskellige genrer og teksttyper stiller forskellige krav til layout.

Nogle elever skriver med 1½ linjeafstand, fordi de er vant til, at læreren så nemmere kan skrive rettelser. Dette kan svække tekstens sammenhængskraft og må derfor frarådes, med mindre noget helt specielt i tekstens indhold gør det relevant.